

Ferenc Gyúzl:

Városcsináló egerszegi tükék

Előjáró beszéd

Szakmai őseimre, Udvardy Ignác igazgató és Borbély György tanár úrra nem nézek, nem nézhetek gögösen innen, a XX. és XXI. század magasságából visszatekintve. Hiszen ők akkor, a XIX. század végén és a XX. század elején, amikor az általuk megszerkesztett újságot mélyen tisztelt közönségük pénzt fizető kezébe adták, honnan tudhatta volna bármelyikük is, hogy ebadta tolltársuk a XXI. század legelején ingyen lapozhatja oldalait? Ráadásul számítógépen rója a rájuk is főhajtással emlékező sorokat. Még inkább a lehető legmélyebben tisztelni fogom szándokukat, amely a petróleumlámpa világánál betűnként egymás mellé rakott szövegű oldalakat villany híján kézzel tekerős géppel kinyomtatta. E sorok ma szövegszerkesztőn írja 1952-től ismeri a nyomtatási eljárások alakulását Zalaegerszegen. Tehát azt is, hogy a gépek villanyárammal meghajtásán túl egyéb változás nem történt. Sokáig.

Ezért is marad e dolgozat szerzője Udvardy Ignác tanár, iskolaigazgató, egyszersmind újságszerkesztő és kiadó tulajdonos, Borbély György tanár úr, valamint a *Zalamegye* és a *Magyar Paizs* című újságokat előállító, kinyomtató cégek odaadó híve. Akkor nyilván megélhetési tényező, vállalkozás volt az, ami napjainkra különleges küldetéssé nemesedett. Mert hiszen e nélkül ma szinte semmit sem tudnánk arról, ami 100–120 évvel ezelőtt történt. Ugyanis a közgyűlési ülésekről készült jegyzőkönyvek csak tényeket rögzítenek. A köznapi eseményeket az újságok hozzák közel, s nem csak az akkori megvásárlókhoz, hanem a mai lapozgatókhoz is.

A korabeli újságok nélkül kevesebbet tudnánk az akkori időkről. A hivatalos följegyzésekből – például a következőkben idézett közgyűlési jegyzőkönyvekből – éppen a hétköznapiak légköre hiányzik. Ennyit az újságírás jelentőségéről, amelyet a politikai közélet valamennyi szereplője ma is kétségbe von. Pedig az újságok nélkül róluk, a nevükről széles körben a kutya sem tudna sem ma, sem a későbbi korokban. De szerencsénkre fönmaradt a lapcsináló elődök neve, tiszte, s néhány cselekedete is.

A továbbiakban azonban nem – csak – róluk szólnak a sorok, hanem elsősorban azokról, akik nekik is kalapot, ruhát varrtak, házat építettek, csizmát javítottak. Ugye, tudjuk, hogy a főtemplom tornyán az építető Koller Ignác és Bíró Márton püspök címere látható. No, de ki öntötte ki a címert, s ragasztotta a toronyra, hogy kétszázötven éve még mindig tartja magát? A szemben álló sarokházat Morandini Tamás tervei alapján hozták tető alá. Kik? Ki volt a pallérja, ácsa, cserepese? Őket fogjuk visszaidézni ebben az írásunkban, a polgárságot: iparosokat, kereskedőket. A többieket – tanárokat, jogászokat, tisztviselőket – csak annyiban, amennyiben dolguk volt egymással.

KIS POLGÁRI IDŐUTAZÁS

Ebbéli kalauzunk dr. Németh József egykori középiskolai tanár, későbbi és jelenleg nyugalmazott múzeumigazgató, városunk díszpolgára. Ugyanis 2001. április 21-én a Lokálpatrióta Klub, s annak vezetője, Iványi Ildikó – maga is középiskolai tanár – meghívására az Arany Bárány Szálloda Krumplirózsa Klub helyiségében beszélt a zalaegerszegi iparosság kialakulásáról. Előadásának eredeti hangfölvétele segít most vissza-

képzelnünk magunkat pár száz évvel korábbi városunkba. Így jobban megértjük a XIX. és XX. század fordulóján élt, városalkotó polgárságot.

„Arra vállalkozom, hogy fölvezöljam, honnan jött a város ipara” – kezdte előadását dr. Németh József, aki többször is elénk idézte városunk történetének különböző korszakait, a benne élők és alkotók alakjának fölvezölásával együtt.

Nagy a valószínűsége annak, hogy iparos(ok)nak lenni(ök) kellett. Városunk első említések, azaz 1247-ben az akkori lakosság is ruházkodott, edényekre, lószerszámra, hadfölszerelésre, egyebekre volt szüksége. A használati eszközöket pedig iparosok állították elő, ez teljes bizonyossággal állítható. Ám 1421-ben már úgy említik mai lakhelyünket, hogy falu vagy oppidum, azaz mezőváros, amelynek lakosságát egészen biztosan helybéli iparosok látták el kelmével, edénnyel, lábra- és fejrevalóval, más közszükségleti holmival. Ha ez igaz, akkor alighanem abban sincs sok tévedés, hogy a készítményeket el is kellett adni. Részben maguk a mesterek vitték piacra kezük munkáját, de föl is vásárolhatták tőlük azt helybéli kereskedők, akik alighanem az iparos réteggel együtt jelentek meg. A végvári időkben vélhetően bőr, a kelme, a paszománykészítők és a vasiparosok élhették világukat. Létrejöttek az első céhek is, és pedig a török időkben: 1669-ben egyesültek a kardkészítők, a kovácsok, a lakatosok, az ötvösök és a szíjgyártók.

Hanem az igazi fölvirágzás a XVIII. századtól számítható: 1712-ben már gombkötők is megtelepedtek nálunk, 1726-tól a fazekasokról is szól a híradás, két év múlva a csapókra, azaz a durvább készítésű kelmét gyártókra emlékeztetnek minket a följegyzések. Eleink hamarosan a Kis Csapó és a Nagy Csapó utcában jártak, vagyis a mai Munkácsy és a Járum utcában, ahol ezek a mesterek működtek. Elnevezésük talán a munkafolyamatban a tilolás keltette hangokra utal. Így érkezünk el 1770-hez, amikor városunkban már 126 iparost tartanak nyilván a 2000 lakosból. Itt munkálkodott a többi között 10 takács, 23 csapó, 22 szabó, 2 gombkötő, 6 német varga, 15 csizmadia, 10 szűcs, 8 kőműves, 3 asztalos, 1 üveges, 2 kerékgyártó, 4 molnár, 1 bábsütő (emléküket őrizte a mai Ady utca eleje Bábos utcaként, a déli irányban, a „lenek” eső részt pedig Fazekas utcának hívták), s még 1 órás is. A XVIII. század végén egyébként már 7 céh is létezett, s ezek anyagilag is tehetősek voltak. Például az 1760-as években a szűrszabók céhe építeti az olai temető kerek alapú kápolnáját, amelyet később az ipartestület tartott fenn. A német vargák pénzén a kálvária kápolna kerül tető alá ugyanebben az időben.

Pár évtizeddel később, a nagy tűzvész idején, vagyis 1826-ban már 190 iparos 72 segéddel 35 szakmában szolgálja a lakosságot, s ez a XX. század elején is így volt. Nem alakultak ki nagy műhelyek. A mesterek többségének csupán arra telik, hogy a családjával megéljen. Inas meg segéd tartására már nem futja. Viszont a század közepe táján új iparágak is megjelennek, például a rézművesek eleje Pásztor Géza személyében, majd tanítványaként a Portischok és világhírű sakkozónk ősei. Aranyművesek, gyertyaöntők is gyarapítják az iparosságot. Ekkorra már 302 a létszámuk, köztük 79 csizmadia, 39 takács és 36 szabó öltözteti a lakosságot.

Tűzetes vizsgálódásunk évében, 1900-ban 288 cipész veri a faszöveget, 163 szabó varrja az öltönyöket, mentéket, pitykés dolmányokat. A mai Kazinczy tér, Széchenyi tér, Ady utca, Kossuth utca, Batthyány utca elejének házai főként az építő iparosoknak – kőműveseknek, asztalosoknak, tetőfedőknek, ácsoknak – adnak rengeteg munkát. Virilista viszont egy sincs közöttük, vagyis a keze munkájából senki sem gazdagodott meg.

VISSZATEKINTŐ HELYSZÍNRAJZ

Alkossunk most képet a polgárosodó lakosság lakhelyéről. Az akkori nagyfaluból kinőtt városunkról. Városcsináló eleink alkotásáról. Vagyis arról a Zalaegerszegről, amely ekkoriban kezdett várossá válni. Könnyen megtehetjük, hiszen dr. Degré Alajos (emléktáblája látható szülőháza déli falán, a Petőfi utca elején Kincses István fényképész mai műterem-házán), érzékletes dolgozatban írt Zalaegerszeg megindulásáról a várossá fejlődés útján a *Fejezetek Zalaegerszeg történetéből* című kötetben (1970., szerk. Simonffy Emil). Személyében derűs kedvű idegenvezető sorait olvashatjuk. Köztudomású, hogy 1826-ban akkora tűzvész lobbant lángra, hogy szinte az egész nagyfalu elpusztult. A mendemondák szerint elégedetlen ácslegények akartak bosszút állni a mestereken... Nos, a tűzvész egyszersmind kezdete volt a vert falú, zsuptetős építkezés bár lassú, de folyamatos fölváltásának. A mai Kazinczy tér jelenlegi képe is ekkor kezdett kialakulni. Ha szemügyre vesszük az 1826-os és az 1858-as megyeszékhelyi térképet, föltűnik a beépített területek növekedése. Az elsőn még sem a mai Tompa, sem az Eötvös utca nem szerepelt – vagyis a jelenlegi városmag. Az akkor még Fehérkép(i) utcán a mai Tompa utcától délre csupán hét ház árválkodott magában. Utcaként már szerepelt, igaz, csak a rajzon az akkori Nagytemető, a mai Kisfaludy, és az Újváros utca, a jelenlegi Mártírok útja, ám épület egyetlen egy sem állott még egyik oldalán sem. Hanem a másik időpontra – 1858-ra – az Újváros utca végig kiépült majdnem a Temető, a mai Göcseji útig. (Egyébként a mostani strand helyén akkoriban és még a XX. század első harmadában is temető kínált nyughelyet a tükének. Az építők koponyákat emeltek ki földmunkánk közben). A Csácsi utca (ma is az, csak hivatalosan írjuk Berzsényiként) egészen a Pap, a mai Bíró Márton utcáig, amelyben ugyancsak várta lakóit már néhány házacska. Ám fésűszerűen beépült a mai Rákóczi, az akkori és még az 1900-as évek elején is Körmendi utca, a mai Arany Jánosról elnevezett akkori Major utca, a Nagytemető utcáig a jelenlegi Kossuth utca mindkét oldala. A mai Petőfi utcáról akkor még semmiféle nevezet alatt sem találunk leírást vagy rajzot. Ennek alapján viszont ma is megrajzolhatjuk az akkori nagyközséget, vagyis a mai város belvárosát.

Nagyközség volt bizony, s a mezőváros csupán jótékonyan és némi nagyképűséggel takarta el a település lényegét, ahogyan kedélyes-tréfásan ma is emlegetik a tükék: parasztváros. Ugyanis azokon a helyeken építkeztek eleink, ahol jókora telek akadt. Nem csak a háznak, hanem a gazdasági épületeknek: istállóknak, disznóólaknak – helyi szóval: hidasoknak, házikertnek. Valószínűleg a foglalkozásból – a földművelésből – eredően 2601, majdnem a lakosság fele, még írástudatlan volt. Hajnalonként még harsány kúrtszó ébresztette a gazdákat és a disznókat, hogy megjött a konda.

ASSZONYRÖFÖGÉS?

- Te Kati - harsánykodott Géza gazda az udvarból a pitarban foglalatoskodó asszonyának. - Nekem most dolgom van a jószággal. Eriggy a vásárba, aztán hozz ide, a hidasba két malacot...

Kati asszony tudta a dolgát. Mert amikor legutóbb az embere vásárolt a Zala parti fölhozatalon süldőket, a maradék pénz meg leúszott, no nem a Zalán, hanem a maga meg a haverok torkán, Kati asszony a sarkára állt.

- Legközelebb majd én megyek a vásárba. Olyan malacokat hozok, hogy mindnek kunkori lesz a farka, nem úgy mint a magáé. Már amikor maga hozta a süldőket, úgy

értem. Amint mondta, úgy is tett. Fogta magát, be is fogott, s elkerekedett a Zalán túlra.

Hamarosan éktelen sivalkodás, visítás verte föl a környéket.

- No megjött az anyátok - szólt a gyerekeihez Géza gazda. - Megismerem a sivalkodásról, meg a rőfögésről.

(A mostani, s sok következő adoma, derűs történet alapja a *Magyar Paizs* című lapból való.)

A községvezetőség nagy gondja volt, hogy rendszeren ki legyenek tisztítva és mélyítve a házak előtti árkok, hogy például a Kistemető (a mai Ady utcának a Kisfaludytól délre eső része) utca posványos vizeit elvezessék. Néha viszont vagy nem árkoltak rendszeren, vagy az árkok esése nem volt megfelelő, s az udvarokból kicsorgó trágyalé meg egyéb szennyvíz bizony hatalmas tócsává dagadt, irtózatossá bűzt árasztva és járvánnyal fenyegetve a megyeszékhelyet. Ugyanis akkor még a legnagyobb - tekintetes, nemzeti, nagyságos és méltóságos - urak és hölgyek portáján és hivatalaiban sem létezett még vízöblítéses „megkönnyebbülde”... Még 1882 táján is nagy gondja volt ez a település vezetőségének, amely bizottságot is küldött ki éspedig szó szerint az utcák állapotának fölmérésére az akkori testületi ülési jegyzőkönyv szerint.

Mármint ami írásunk fő tárgyát, az iparosságot és kereskedő réteget illeti, nos 1828-ban 154 iparost írtak össze, (közülük négynek volt 2-3 segédje, 63 mester foglalkoztatott egy-egyét, 87 pedig csak önmaga próbált megélni a mesterségéből), 1847-ben 211-et, 1853-ban 302-t, 1878-ban 315-öt írtak be az adófőkönyvbe. Újabb érdekesség: 1868-ban 30 iparosnak magasabb volt a földadója, mint a kereseti és jövedelemadója, 16 ugyanannyit fizetett a két adónemre. A megélhetési viszonyokat jelzi, hogy 74 iparos egyáltalán nem fizetett földadót, sokuk házadót sem. Nyolcukra egyáltalán nem vetettek ki semmiféle adót, vagyis éppen hogy csak megéltek valahogyan.

Így éltek eleink a hegynek nevezett dombok között, elzárva a világtól. Még a vaspályát is elkergették innen jó hét kilométerre. A rossz nyelvek szerint az iparosok vezetősége félt a vonattal érkező vetélytársaktól. Ami nem szájhagyomány, hanem tény: a városi tanács kérte, hogy vezessék a vasutat Zalaegerszegen keresztül. Csakhogy nem bírta volna pénzzel, hiába kardoskodott mellette a város kereskedő rétege is. A befolyt adó ehhez túl szerény volt. Ugyanis a vasútépítő Déli Vaspálya Társaság túl nagy árat kért. Nem segítettek a földbirtokosok, köztük a szombathelyi püspökség sem. Végül 1883. augusztusában Háczy Kálmán és Skublics Jenő, a két földbirtokos, velük együtt Svastits Benő, akkor még alispán beszélte rá a városi tanácsot, hogy képviseltesse magát a vasútépítés előkészítésére alakult bizottságban. Végül is létrejött a Zalaegerszeg Zalaszentiván szárnyvonal, amely a Szombathely Nagykanizsa vonalhoz csatlakozott. Az első kapavágást a leendő indóház helyén 1889. szeptember 29-én délben, szakadó esőben tette meg a kormány nevében Svastits Benő főispán, a megye részéről Csertán Károly alispán, valamint Kovács Károly városi polgármester, zajos éljenzés közepette - írta a *Zalamegye* című zalaegerszegi szerkesztésű és kiadású hetilap 1889. október 6-i számában.

Ami pedig újfent csak az iparosságot illeti: az 1884. évi XVII. törvény eltörölte a céheket. Klovoszky Ernő ipartestületi jegyző 1911-ben az ipartestület főnállásának negyedszázados évfordulóján megjelent könyvéből tudjuk, hogy 1886. április 11. volt a megalakulás napja Kovács Károly, az akkor már 1 éve, 1885. április 22. óta rendezett tanácsú város polgármesterének a gyűlést levezető elnöklete alatt. A testület élére elnöknek Meskó Józsefet fogadták az egybegyűltek.

A zalaegerszegi iparosok első vezetője volt számvevő bizottsági tagként Schütz Sándor, Part Sándor és Simmer József. Az előjáróságba választott Nagy Károly, Kummer Gyula, Kováts László, id. Juhász István, Trettner Viktor, Kraxner János, Goldfinger János, Preszler Gyula, Bencze György, Kolbin József, Major Károly, Szekeres István, Gecsovics Ferenc, Simon Ferenc, Zámbolt Kálmán, Holczer Ferenc, Sanits Sándor, Smelka István, Pámmer János, Stern Bernát, Hagymássy István, ifj. Juhász József, Sabján Lázár, Purity János. Alighanem ők voltak az iparosság legjava mesterségben és gondolkozásban is.

Így érkezett el a város 1900-ig, a polgármester Kovács Károly nagy iramú beruházási-fejlesztési terveinek megvalósulása – tanintézmények, köztük középiskolák építése, hivatalok, takarékpénztárak létesítése, a katonaság megtelepítése, az országos tűzoltó találkozó megszervezése – során. Ekkor már 9782-en lakják a várost, közülük 1395-en élnek az iparból - olvasható Béres Katalin írásából (*Zalai Gyűjtemény*, 21. kötet, 123.old., Zalaegerszeg, 1985.). Közülük önálló volt, vagyis mester 575, segédmunkás 427, tanonc 262 és szolga 72. Természetesen szolgáltató jellegű kisiparról van szó. A sajtóban, jegyzőkönyvekben, egyéb okiratokban nyomát sem lelmi semmiféle közösségnek: sem gazdasági társaságnak, sem szövetségnek.

Újabb érdekesség ama századforduló időszakából: a népesség-gyarapodás nagy részét a bevándorlók adták. Egy részükben városcsináló tükét tisztelhetünk. Zalaegerszeg ekkor a megyén belüli mozgások központjává vált (Benczéné Nagy Eszter: *Adatok az zalaegerszegi iparosok összetételének vizsgálatához. A kisipari munkásság kialakulásának kezdetei.* Megjelent Az MSzMP Zala Megyei Oktatási Igazgatóságának Évkönyvében, 1979-ben. Szerk.: dr. Jakabfy Rudolf.) A legtöbb zalaegerszegi születésű, azaz tüke a csizmadiák és a kőművesek közül került ki, de számos borbély, kőműves, fényképész, nyerges, szítás és fazekas is a két tornyú templom környékén látta meg a napvilágot. Bár érdekes nézőpont lehet, hogy az akkor még önálló községekből, a mai zalaegerszegi kerület Bazitáról, Ságodból és Andráshidáról került ki a kocsisok többsége.

Végül a számok kedvelőinek némi statisztika: 1900-ban az iparban összesen 1165 dolgozóból 227 volt a nő, az önálló 422-ből pedig 153.

A városképhez tartozik, hogy ebben az évben összesen 1869 különböző épületet írtak össze, amelyből 962 volt lakóház, 343 pedig gazdasági épülettel együtt szerepelt, 97 százaléuk földszintes volt. (*Zalaegerszeg*, 2001., Ceba Kiadó, 106. old. Szerk.: Bunovác Dezső, lektor dr. Gyimesi Endre.)

A JEGYZŐ JEGYZŐKÖNYVÉBŐL

A Zalamegyei Gazdasági Egyesület és a Zalaegerszegi Ügyvédi Kamara hivatalos közlönye, a vasárnaponként megjelenő, már említett *Zalamegye* érdekes vezércikket közölt *Iparunk fejlesztése érdekében* címmel, szakmai nyelven 12 cicerós, vagyis 6,3 centiméteres szélességű két hasábon.¹

Ebben azt fejtegeti, hogy bár a lakosság többsége földműveléssel foglalkozik, azért már tekintélyes hányadát szolgáltatja az iparos osztály. Ez „az ipar pangása, sok tekintetben tagjai egy jó részének nem elegendő mérvű szellemi és gyakorlati kiképzése folytán leginkább küzd a nélkülözéssel ... bár vannak sokan közöttük, kik a megfelelő képzés, kedvező vagyoni helyzet következtében mérvadó szerepet visznek...” Az is megtudható, hogy az 1887-et megelőző 4-5 esztendőben megeszesedtek a tanoncok az

alsófokú ipariskolák megszervezése és életbe léptetése által, s „megadatik az irány, amelyben a tanonc később mint segéd, utóbb mint iparos haladhat.” Az iparos iskola akkori igazgatója, Udvardy Vince úr olyan kezdeményezéssel lepte meg a város közönségét „a lefolyt héten”, amely páriját ritkította: az ipartestület közreműködésével az iskola 56 növendékének keze munkájából nyílt kiállítás! A megtekintő díszes, valamint szakközönség osztatlan elismerésével találkozott a szándék és a látvány.

Kellett is ez, mert hiszen a 9 évvel később megjelent könyvben² felsorolták a megyei gyárakat, iparvállalatokat Csömödértől Keszthelyen át Kotorig, ám Zalaegerszeg nem szerepel közöttük. Ugyanebben a könyvben írta meg városunk történetét az akkori főjegyző, Németh Elek. Kimutatását méltán tekinthetjük tehát hitelesnek. Városunk lakossága a századfordulón összesen 7811 volt. (Különösen érdekes, hogy innentől kezdve négy év alatt 1971-gyel gyarapodott a város lakossága). Felekezeti hovatartozásuk szerint: római katolikus 6493, izraelita 1096 evangélikus 158.

A többi helvéciai vallású (61), görög keleti (2) és unitárius (1).

Az előbbiekhöz kapcsolódóan olvassuk tovább a városi főjegyző, „együttal polgármester helyettes Németh Elek könyvét.

„A város tanácsának a képviselő testület buzgó áldozatkészségétől gyámolítva és segítve első feladata az volt, s teljes erejével oda törekedett, hogy századok mulasztását pótolva, építkezések és nagymérvű befektetések által a várost községi jellegéből kiemelje, s jövedelmi forrásokat teremtsen.

Zala-Egerszeg, mint Zalavármegye székhelye, megunva a nagyközségi jelleget, s hogy méltóbb székhelye legyen a vármegyének, 1885-ik évben rendezett tanácsú várossá alakult, s 1885. május 13-án 66 képviselőtestületi tagja megválasztá az első rendezett tanácsot.

Első jövedelmi forrásul tekintette a regale-jogot, amely a szombathelyi megyéspüspök tulajdonát képezte eddig, s midőn értesült a képviselő testület arról, hogy a püspökség ezen jogát áruba bocsátja, sietett is azt megvásárolni, 122 ezer forintot adván érte, s ennek következtében a vásártéri és piaczi helypénz-szedést jóval több árért sikerült bérbe adni mint eddig.

Közegészség- és köztisztaságügy szempontjából a várost csatornákkal és járdákkal látta el, s a város egy részét fokozatosan asphalt járdával burkolta.”

Most, hogy a XX. és a XXI. század fordulóját úgy értük meg, hogy az 1990-es évek elején elvezényelték tőlünk a honvéd hadosztályt, tegyük az eddigiekhez Németh Elek jegyző urunk megfogalmazását: Más városok példáján okulva arra törekedett, hogy a város területén katonaságot állandósítson, miért is 3 század honvédlövasság részére a kor minden igényének megfelelő új lovassági laktanyát épített 136 460 forint 77 korona költséggel, s amely 100 év múlva is még határőr laktanyaként szolgált. A mai Interspar nevű óriási szatócsbolt helyén. Németh Elek jegyző írása teljes terjedelmében megtalálható a forrásmunkán kívül az 1985-ös kiadású, Gyimesi Endre szerkesztette *Zalaegerszeg* című emlékkönyv 183-186. oldalán.

Így érkeztünk el 1900-hoz, a század tényleges fordulójához.

A TITULUSOS VILÁG

Az özv. Tahy Rozália és társa gyorsajtóján, Zalaegerszegen készült újságból³ arról értesülhetett a mélyen tisztelt olvasóközönség a vasárnap reggeli kávé vagy rántotta mellett, amit amúgy is jól tudott: bizony titulussal világban él. Ha nem akar az ember

kellemetlen helyzetbe kerülni, hát még tengelyt akasztani az ilyen-olyan nagyúrral, bizony pontosan kellett tudnia a megnevezéseket, kinek mi járt: méltóságos, nagyságos, nemzeti, kegyelmes, stb. Mert ugye tudjuk, ha egy parolin 1 csillagot látunk, nem mindegy, hogy a viselőjét minek szólítjuk: őrzetőnek, őrmesternek, őrnagynak vagy dandártábornoknak. Mert az őrnagy a tábornoki tévedést enyhe mosollyal nyugtázza, ám az őrzetőire kitör, akár az Etna 2002 novemberében. „Soha, a legarisztokratikusabb szellemű korszakban sem volt Magyarországon ilyen örületes címkórság... akkor, amikor másfelül az egyenlőség szellemével verejtékezve fáradnak a nemzet kimagasló alakjai a társadalmi egység megteremtésén. És ez a címkórság megmételtyezi, áldozatul ejti most már a társadalomnak azt az, eddig józannak ismert rétegét is, amely (igen helyesen) csak a munka tőkéjére, munkás kezére volt büszke, találkozzunk most már az iparosok cégereire is irgalmatlanul kicifrázott prédikátumokkal.“ „Hol vagyunk mi még e tekintetben a franciáktól, akiknél az egyszerű napszámos ember sem címezi másképp a nemzet legelső emberét, a köztársasági elnököt mint 'elnök úr'!“

Vajon hogyan tisztelte-címezte egymást a fényes úri nép, amely az Arany Bárányban köszöntötte Szilveszter éjjelén a római pápa által szentnek elnevezett újévet? Mármint az itt élő mintegy 6500 római katolikus részére, mert legalább 1200 zalaegerszegit ez nem érintett.

Megtudtuk, hogy már este 11 órakor tele volt emberekkel a főtér, „Egymás hátán tolong a nép, be akar fénni mindenki a templomba... a gyertyák mintha túlvilági fényvel égnének.“ – így a helyszíni beszámoló⁴, mert hiszen villanyról még nem írhatott. Az még nem volt.

„Világos az Arany Bárány minden ablaka. Összegyűlt ott városunk, s tán megyénk több mulatni vágyó fiatalja – írja riportjában Fangler Béla, aki akkor 23 éves legény, amúgy jogász, tisztviselő. – A toilettek fényesek. Az arcokon ragyog a boldogság, a szemekben ég a tánc tüze. A cigány húzta, mint rendesen, reggel 7 óráig. Négyest négyet rendeztek. A táncoló párok száma mindig 18–20 körül változott. A hangulat kedélyes volt. A megjelent hölgyek névsorát a következőleg jegyeztük fel:

Asszonyok: Bogyay Istvánné, Bogyay Eleménné, Skublics Imréné, Hertelendy Józsefné, Töreky Aladárné, dr. Hány Istvánné, Hertelendy Gyuláné, Svastics Gyuláné, Grész Károlyné, Zechmesiter Viktorné, Hangay Gézánné, Csesznák Sándorné, ifj. Thassy Imréné, dr. Tassy Gáborné, Bottka Mihályné, özv. Véssey Lászlóné, dr. Czinder Istvánné, Skublics Jenőné, Gaszner N-né (Győr), Bejczyné (Szombathely), és Csutor Jánosné, ki a páholyból gyönyörködött az ifjuság zajában.

Mindjárt megtudhatjuk azt is, melyek voltak az akkor divatos leány nevek az úri körökben, hiszen a szerző közreadta a kisasszonyok koszorúját is: Bogyay Stefi, Skublics Györgyike, Hertelendy Ilona, Töreky Irén, Hány Clariss, Hertelendy Mariska, Svastics Rozika, Grész Paula, Irma, Elza, Zeichmeister Gizella, Fánni, Csesznák Meláni, Botka Babett, Jeszemszky Irén, Véssey Ilonka, Skublics Gizella, Lenke, Irma.

Nem hagyta ki a cigány banda dicséretét sem a riporter: Csicseri János vezetésével „csak úgy pattogott a húr a keze alatt, sírt a hegedű, hisz bele fektette minden művészetét, tudományát.“

Aztán tovább vitte írószerszámát és jegyző füzetét Fangler Béla, s bekopogott a Kummer-kávéházba, mert „máshol is van fény, másutt is tanyáz a boldogság, a jó kedv.“ A kereskedelmi kör búcsúztatja az évet. Az üzleti gondokkal és számadásokkal terhelt kereskedő búcsúzik az ó évtől, nem bált, csak tea estélyt tart.

Jánosné, Goldner Olga, Naubrunn Regina, Emma, Buckwald Lipótné, Tenczer Irma, Balassa Benőné, Komlós Miksáné, Lövensten Jakabné, Naumann Regina, Schütz Sándorné, özv. Kaiser Józsefné, Kaiser Emilia, Fischer Pálné, Deutsch Ferencné, Rechnitzer Elza (Gráz), P. Podánszky Jetta, Blumenshein Olga (Újkér), Wimmer Lipótné – sorolta föl az új évköszöntő fényes hölgykoszorút.

Érdekes hangulatú a riport (azaz: helyszíni jelentés) befejezése is. „Az átélte éj hatása alatt fönséges gondolatok lepik meg az embert: nagy tetre érez erőt keblében, szeretne valami nagyot alkotni, a mi méltó volna az éj fenségéhez. De mikor oly kicsinynek teremtett bennünket, az emberek legtöbbször a mindenség” – kesereg a tudósítást aláíró Fangler Béla.

Több érdekes következtetésre kínál lehetőséget a tudósítás. Arra mindenképpen, hogy kiderül: a polgárság bizony nemigen keveredett egymással származására nézve, ha rá volt bízva. Mert ugye, a különböző vezetőségekben, testületekben nem kerülheték el egymást. Ám ha teheték – például Szilveszterkor – igen. A másik: ehhez képest találták meg maguknak a szórakozó helyeket. Már csak a cím- és rangkórságról szóló vezércikkben foglalt egyenlőség szent elve alapján is. De mintha a kereskedő rétegben kevesebb lett volna az ilyen kórság...

Persze, nem csupán szórakozás, móka, dal, kacagás az egerszegi polgárság élete. Néha és néhányuknak – Petőfi szavaival – része minden nyomor, ahogyan az a korábban már ismertett adatokból is kihüvelyezhető. Az az ember, aki a *Zalamegyébe* megírta az olműti pogácsa esetét, később, a *Magyar Paizs* október 25-i számában, immár a saját lapjában is megismétli. Vagyis: Borbély György. Nos, ő idézi föl ugyancsak a *Magyar Paizsban* (november 1., 4. oldal), hogy még január 7-én egy szűkebb társaságban szóvá tette a magyar ipar élhetetlenségét. Ott volt dr. Kele Antal is. Egy órai tervezettség után elkészült a *Meghívás* című mű, amelyben az is szerepel, hogy „hazánkból évi 1000-1200 millió korona haszon megy ki külföldre cikkek és termények vásárlásáért.” Tehát 1900. január 14-én vasárnap délután 2 órára a központi kávéházba, azaz a kereskedő ifjak önképző körének I-ső emeleti szobájába gyűlés hívatik egybe a hazai ipar pártolása céljából. Hiszen, ha az a 1-1,2 milliárd korona itthon maradna, a hazai iparost és kereskedőt táplálhatná.

Nos, a meghívás nem volt hiábavaló. A tudósítás szerint mintegy 200 ember töltötte meg a helyiséget szorongásig. A jelszó ekképpen hangzott: Ébredj, s vállvetve előre, magyar! A meghívón jelzett időben dr. Kele Antal üdvözölte az összegyűlteket, amely mindjárt elnöknek is megválasztotta az ügyvéd urat. Jegyzőkönyv vezető lett Borbély György és Csák Károly. Az elnök mindjárt a lényegre tért: zalai honiipar-védő egyesület kell, s rögvest bemutatta az előre kidolgozott alapszabály vázlatot is.

Fischer Miksa azonnal támogatta is a kezdeményezést és azt ajánlotta, hogy hozzanak létre nyomban előkészítő bizottságot a februári alapító közgyűlésre. Ez sem volt hiábavaló szó, s a gyűlés azonnal intézkedett is. Létrejött a bizottság: dr. Czinder István, Udvardy Ignác, Kovács László ipartestületi elnök, Klosovszky Ernő festő, Schütz Frigyes kereskedő, Breisach Sámuel nyomdász és könyvkereskedő, Vörös Gyula, Fenyvesi Miksa, Preszler Gyula, Novák Mihály, Cs. Péterffy József, Horváth János, Záborszky Kálmán, Gombás István, Papp Alajos, Bencze György, Balaton Sándor, Farkas Ignác, Domokos Ignác személyében.

Vörös Gyula föl szólalására az értekezlet megbízta az elnököt, hogy az előzetes, az összehívással kapcsolatos kiadások fedezésére kérjen segítséget addig is a különböző egyesületektől. Erre Czinder doktor és Schütz Frigyes azonnal az asztalra tett 4-4

koronát. Ideiglenes pénztárnokot is választanak a lelkes jelenlévők, Duzár Istvánt, aki mellé Balassa Benő tanárt rendelik ellenőrnek. Szót kért még dr. Czinder István, Farkas Ignác, Deutsch Miksa, dr. Csák Károly, Novák Mihály és Borbély György. A szervezési kérdéseken kívül fölkérték a szerkesztőket – azaz Udvardy igazgató és Borbély tanár urat, – hogy segítsék az ügyet újságpropagandával is.

Nos, február első napjaiban 6800 fölhívás kelt útjára, majd a kérdésekre válaszolva fölvilágosító leveket írtak a megválasztott bizottság tagjai. Még a krajcáros posta szétküldésével is az első kiadás 120 koronát tett ki, de megérte. Még Mikefán is a leglelkeesebb hangulatban várták az iparvédő testület megalakítását – olvasható a *Magyar Paizs* november 29-i számában (5. old.)

Ugyanebből a lapból (december 6., 4. old.) tudhatta meg a megye, sőt az ország érdeklődő közönsége, hogy 1900. március 4-én megalakult Zalaegerszegen, mégpedig délelőtt 11 órai kezdettel az iparvédő egyesület. Ennek különös hangsúly ad, hogy résztvevő volt a megye második legmagasabb rangú államigazgatási vezetője.

Talán az utókor is főhajtással gondol majd az alapítókra: dr. Kele Antal ügyvéd, Cser-tán Sándor alispán, Skublics Jenő vármegyei bizottsági tag, Königsmayer János, Neszelej földbirtokosa, Udvardy Ignác, a Felsőkereskedelmi Iskola igazgatója, Kiss Lajos, a tanára, Borbély G. Margineán Sándor, Fülep Imre gimnáziumi tanár, Cs. Péterffy József, Novák Mihály, Horváth János, Friedrich István néptnító, Molnár Sándor nyugalmazott tanfelügyelő, Czukelter Lajos vármegyei jegyző, Czebe Károly, Papp Ferenc árvaszéki ülnök, Kaufman Adolf mérnök, Farkas Ferencz, Papp Alajos, Gombás István, Lónyay Pál, Kovács Ferenc, Weinberger Géza, Bedő István, Füzik Endre hivatalnok, Udvardy Jenő joghallgató, Breisach Sámuel, Büchler Jakab, Neufeld Izidor, Fürst Samu, Goldner Ödön, Farkas Ignác kereskedő, Unger Antal, Vágó János, Pfeiffer Henrik iparos, a tűzoltó testület egyenruhásan, zászlóval Bita Károly csapat parancsnok irányítása alatt, Kovács Győző bagodi tanító, Alsó- és Felső Bagod, valamint Vitenyéd, Bonczodföldre, Pózva, Csács, Ságod képviselői és számosan a szőlőhelyvidékről is. „A karzat tele volt ifjúsággal és egy pár nővel” – közölte a lap. Duzár István pénztáros bejelentette, hogy 200 korona máris összejött, de folyamatos a befizetés a beiratkozók részéről.

A FANGLEREK MEGTELEPEDÉSE A VÁROSBAN

Most álljunk meg egy pillanatra. Ennek több oka is van, amely egyetlen névben fejeződik ki: a Fanglerék. Ők a tükeképződés kiváló példái. Bizonyos, hogy ez a kereskedő család meghatározó szerepet játszott mindig is. Sőt: ez a írás sem jöhetett volna létre az életben meglehetősen tapasztalt Fangler Imrének nem csupán atyai biztatása és bizalma, de a vele 2001-ben és 2002-ben, 2003-ban a Kazinczy tér 6. szám alatti lakásán lefolytatott több órányi beszélgetés nélkül. Vagyis a Fangler-család talán utolsó kereskedő sarja tulajdonképpen társ-szerzője ennek az emlékezésnek. Köszönet érte. Ennél több oka is van, hogy külön foglalkozzunk ennek a máig ható kereskedő családnak a történetével. A későbbiekben látni fogjuk, hogy nélküle egyetlen esemény sem zajlott le a városban. A család valamelyik tagja biztosan viselt valamilyen állandó vagy időleges tisztséget szervezetekben: egyesületekben, egyletekben, körökben vagy rendezvényeken azok előkészítő-szervezőiként, lebonyolítóiként, vagy éppen íródeák minőségben. Ráadásul valamennyien az akkori városi lehető legmagasabb fokú iskolai tanulmányokat végezték el úgy, hogy folyamatosan szolgálták ki az egyre gyarapodó vásárló közönséget. Tehát a város közönsége kétszeres Fangler-kiszolgálást kapott. Egyrészt –

mai szóval – társadalmi munkában, másfelől a pult mögül. Tehát: az első Fanglerek még Mária Terézia után kerültek a Fertő-tó környékére bajorföldről. Kutatásai során az ük-utód Imre 1774-ig tudta visszavezetni családfáját a húga segítségével a föllelt keresztlevelek nyomán.

- Az öregapám tizenhárom évesen került ide, s akkor tanult meg magyarul. A cégalapítás éve 1863 – osztotta meg a család történetét velünk Fangler Imre⁵, aki egykoron nem csak kitanulta a családi üzletben a kereskedő mesterséget, de nyugdíjazásáig folytatta is. Leszámítva azt a 8 évet, amelyet szovjet kényszermunka táborokban húzott le, a többi között a sarkvidéki Norilszkban... – Talán ha 4 elemije volt. Egyetlen megmaradt örökségem a szakmaszereteten kívül a 16 kötetes Pallas Nagylexikonának 1892-96-os kiadása. A második gyerek, a nagybátyám, Fangler Béla gimnáziumot végzett. Minthogy akkor Zalaegerszegen nem volt, hát Nagykanizsán a piaristáknál. Ezután a következő gyerek ment az üzletbe, s tanult tovább. A későbbi Fangler Lajos bácsi gimnázium híján itt kereskedelmibe járt, a Feri bácsi ugyancsak ott végzett. Az akkori legfiatalabb Fangler, az Imre, sajnos 1915-ben tbc-ben halt meg, már itt végzett gimnáziumot. Amikor 10 éves lett az akkori gimnázium, a mai Zrínyi, képeslapját a nagyapám adta ki. Rá is van írva a Fangler név. A katolikus, az evangélikus templomról is készítettett képes levelezőlapot a Fangler-cég. Ez utóbbit 1907-ben szentelték föl, Fangler Mihály pedig 1909-ben halt meg, tehát a lap 1907 és 1909 között készült, s a jelen lapon szereplő postabélyegző szerint még 1912-ben is forgalomban volt. Akkoriban nem csak ő adott ki képes levelezőlapot, hanem például a Komlósék, majd Kakas Ágoston nyomdász, Fülöp Jenő könyvkereskedő, Ambrusán Miksa fűszeres.

No de térjünk vissza a Fangler-családhoz. Öten maradtak életben, hogy meg tudtak nőszülni, közülük csak ketten nem szenvedtek tüdőbajban, a többi hármat elvitte a kór. Az öreg volt a bacilusgazda, s a baj átment a családra. Akkoriban egymás hegyén-hátán éltek abban a kis szobában. Elöl volt az utcára nyíló üzlet, hátul pedig a konyha és a szoba, az akkor még kis földszintes házban.

Akkoriban a vevők bevásárló könyvet kaptak. Abba írták föl mindig, ki mit vett, amiért aztán havonta egyszer fizetett. Ez afféle sajátos folyószámla volt a Kazinczy-tér – az akkori számozás szerinti – 11. szám alatti boltban.

HATVAN FOK A FANGLER-BOLTÓL

Régen az üzletben kimérve is adtak likórt, pálinkát, rumot, mégpedig három féle erősségben: 40, 50, sőt 60 fokosat is. Törköly, cseresznye, szilva járta a pálinkából.

- Brrrrr, de kutyahideg van odakünn – lépett be egy berliner kendős, csizmás aszszony a boltba. – Adjon már valami lélekmelegítőt! – toppant a segéd elé a pulthoz.

- Jó forró kávét, hozzá esetleg császárkörtét?

- Jaj, fiatalúr, hát maga nem tudja, milyen fagy van odakünn. Meg a szél is fúj onnan a börtön felől.

- Hát akkor talán valami rumot egy kupáve.

- Az jó lesz, csak erőset!

- Mondjuk negyven fokosat ?

- Erősebbet, hiszen fagyálló van!

- Hatvanasat?

- Aztat, de gyorsan!

Kihörpinti a néni egy hajtókára. Megrázkódik.

- Brrrr, hogy tudják meginni ezt a komisz erőset azok a férfiak?! - méltatlankodik, aztán hirtelen megint a segédhez fordul. - Tudja mit? Adjon még egy kupáve, mert ki köll mennem abba a kutyahidegbe. Köll az előmelegítés!

Nos, így gyökeresedett meg az egyre szerteágazóbb Fangler-család. A név annyira beivódott a köztudatba, hogy már nem csak a tüke egerszegiek, de mindenki csak „a Fanglerba” jár vásárolni. A Kazinczy tér - Sütő utca sarki házban ma is a Fangler-bolt várja a vevőket. Az egyik ős pedig, lám, riportot írt az 1900-as évet köszöntő szilveszterező polgárokról.

(Folytatjuk)

AZ ELSŐ KÉRDŐÍV AZ IPAROSOKHOZ

Talán még az országban is ritkaság számba ment a Fertő-tótól Brassóig és Egértől Szabadkáig az olyan kérdőív, amelyet a zalai újság adott közre⁶ *Zalaegerszegi kereskedőkhöz és iparosokhoz* címmel. „Az ügy fontosságához mérten megfontolt higgadsággal” várta a válaszokat a szerkesztőség olyan kérdésekre, mint: Mi a nézete a hazai ipar és hazai termékek pártolására nézve. (Ma, amikor az Európai Államszövetséghez csatlakozás küszöbén állunk, újra időszerűvé vált a kérdésbe bugyolált fölszólítás: hazai terméket vásároljunk, hogy legyen munkája a magyar kéznek.) Mi kötelessége volna erre nézve a termelőnek(ipar), árusítónak és fogyasztónak, mi a véleménye? - mint fogyasztónak, mint termelőnek?

Mit termel? Készít?

Mit és mennyit ad el? Mit árusít? Mennyit a honiakból? Külföldiekből?

Sokallja? Kevesli? Vajon miért?

Miért? Vajon mi úton lehetne jobb eredmény? Kevés vagy elégséges-e a forgalom?

Miért?

Hogyan lehetne, hogy több fogyjon a honiból ?

Az Újváros utcában működő lapszerkesztőségbe kellett beküldeni, bevinni a válaszokat.

A TOLVAJ NEVELT LÁNY ESETE

Az ebergényi Erneyi Ferenc megszánta szegény rokonának 11 éves kislányát, Zsohár Mariskát és örökbe fogadta. Hanem a kislány is sajnálta templomegerszegény apját, odasomfordált nevelőapja fiókjához. Gyorsan kikapott belőle négy tízforintost és hazaszaladt vele. Hanem a nevelőnek szemet szűrt a hiány, leteremtette a szegény rokont, hogyan volt pofája lopott pénzt elfogadni a lányától ahelyett, hogy visszaszalasztotta volna vele. Egyéb büntetés kiszabását nem kívánta a derék rokon.⁷

Úgy tűnik, hogy a derék egerszegi tüsténkedés fölhallatszik, ha az édig nem is, de a budapesti minisztériumig igen. Ugyanis Lukács miniszter Ódor Géza pénzügyi tanácsos zalaegerszegi pénzügyi igazgatóhoz elismerő okiratot küldött. Ennek oka, hogy néhány hónapos igazgatói ügyködése alatt a tíz év alatt tizenhétezerre fölszaporodott hátralék ötezerre apadt le.⁸ Ezzel együtt, persze, a derék zegieks bukszája is. Egyébiránt ebből az is kitűnik, hogy eleink sem igen lelkesedtek az adófizetésért, amelynek állami elköltéséről fogalmuk sem volt.

Közben megérkeztek az első vélemények is a kérdőívre, egy örvendetesen különös levéllel együtt. Ezt pedig a messzi fővárosban adta postára, s nem akárki, hanem - ha

már a cím- és rangkórságnál tartunk, – a kegyelmes miniszterné asszony: Hegedűs Sándorné. Ebben pedig a hazai gyártmányok vásárlását pártolja hazafias lelkesedéssel.⁹

Jól is tette, mert a *Zalamegye* szerzője arról panaszkodik, hogy „A közönségben van a baj. A közönség csinálja azt a törvényt, hogy nem is uri asszony, aki nem Olmützből (morvaföldről - F. Gy.) hozatja a süteményt. Mert az a finom. S még hozzá szerfölött olcsó! Alig kerül két-három krajcárba egy-egy darab. Pedig nézzünk csak szemébe ennek az olcsóságnak. Abból a lisztből, amenyiből a zalaegerszegi gazdasszony egy töpörtüs pogácsát készít s amely megér két-három krajcárt: abból a lisztmennyiségből az olmtüzi pogácsás persze széllal bélelve csinál 10-15 lapitót, s kap érette 20-30 krt, ha nem többet. S a dunántuli asszonyoknak ez olcsó portéka!... A közszellemben van a betegség: az esztelen hiúság, a renyhe és feszelőg uraskodás, s a könnyelmű és hazafiatlan nem-bánomság. A közönséget kell legeslegelőbb erős öntudatra ébreszteni.“

Idézni kellett a fenti sorokat, mert ennek szellemében fogantak az alább sorjázó válaszok is.¹⁰

Dergáts Károly kesztyűs és sérvkötész ekképp felelt:

„A hazai ipar pártolása gazdasági és kereskedelmi kérdés: megoldása fontos és magasztos. A termelőnek kötelessége az áru előállításához szükséges nyers anyagok beszerzését hazai gyárból eszközölni.... a nyers áru a külföldiével versenyképes lenne, ha kellőleg támogatásban részesülne. Ez úgy magán, mint nemzeti érdek, mert megszüntetné a munkanélküliséget.“

Válaszolt Farkas Ignác is. Soraiból olyan akkori körülményeket ismerünk meg, amelyek iparpolitikai érdekességűek. Egyszersmind rávilágít az egerszegi rőfös tág látóhatárára, tájékozottságára.

„Az önálló vámterület felállítása nagyon fogas kérdés, és a rőfös cikkekkel foglalkozó hazai kereskedelemnek első években sok nehézséget okozna, mert a mi kereskedőink legnagyobb része rá van szorulva a hitelre, amit az osztrák gyárosnál gyakran a kelle-ténél is többet talál.“

Nem csak ezért kénytelen a Lajtán túlra tekintgetni az egerszegi vállalkozó. Őszintén föltárja, hogy rettegve fordulnak a magyar gyárhoz és nagykereskedőkhöz „ha valamit tőlük kell venni, mert szégyenünkre legyen mondva, hiányzik belőlük az, ami a bécsi nagykereskedőt jellemzi. A pesti utazó ad olyant, amilyent csak kérünk, s küld olyant, amilyen neki van, de vissza nem vesz semmit. Ez az oka annak, hogy a kis kereskedő oly nehezen veszi rá magát, hogy a szükségletét honiakból fedezze.“

Nos, ez akár máig érő tanulság: szükségtelen a hazafias jelszó, ha kellő gazdasági és pénzügyi biztonság lengi be a vállalkozói réteget. Ennek híján a legszebb hazafias jelszóból is legfőljebb a kisebb-nagyobb rangú politikus él meg, de gyártmány nem kellett magát belőle a pultokon, mondjuk a Farkas rőfösnél.“

A hazai iparra kedvező, de az egerszegire bizony lehangoló, amikor válaszában arról ír Farkas Ignác, hogy a 2 budai és az 1 székesfehérvári kékfestő árucikk elsőrangú, a gyáros pedig megbízható. Pedig hát nemrég még telis tele volt Zalaegerszeg kékfestőkkel a mai Munkácsy utca környékén. Nemrég, mert úgy tűnik a századfordulóra kihalt a mesterség... Mindenesetre kiderül, hogy a rőfös szükségletének háromnegyed részét innen fedezi, s így szívesen nélkülözi az osztrák gyártmányt.

Érdeemes idézni a kereskedő újabb megállapítását is, mert akár mai érvényű is lehet: „Az árusító csak úgy élhet, ha simulékony, s tud a körülményekhez alkalmazkodni. Tőle nem lehet rossz néven venni, ha nem megy fejfel a falnak, hanem ott vesz, ahol meggyőződése szerint a saját, s közvetve a fogyasztó érdeke jobban védve van.“

Vinkovics Mihály és Ringbeyer János válaszát egybehangzóként úgy idézi a lap, hogy „pártolással a hazait kell fejleszteni.” Addig nem hisznek a magyar ipar lábra kelésében, míg önálló magyar vámtarifa nem lesz.”

A két mester lábbelit készít, amelyekből a jobb éveken elkél 250 is, máskor csak 50 pár. Az ilyen bizonytalan jövődelem aligha teremthet biztos megélhetést a család fenn-tartására – jegyzi meg a magát Sz betűvel jelző egykori tolltárs.

Néha a hivatalos rovat is tartogat érdekességet. Botfy Lajos polgármester január 23-án keltezett hirdetményében teszi közhírré, hogy „Tus Antal vinczellériskola igazgató úr – a szőlők felujjítására vonatkozó összes teendőkről, ugyszintén a borkezelésről – Zala-Egerszegen 1900. február 9., 10. és 11.-n délután és esténként a városház tanács termében népies előadásokat fog tartani, „amelyre minden érdeklődő polgárt tisztelettel meghív.

Különleges ölésekről is olvashattak az akkori egerszegiek. Ugyanis megtudhatták, hogy 1899 januárjában a mészárosok levágtak 56 szarvasmarhát, 39 tejfogút, 86 borjat – a hentesek pedig ezt nyilván ki is mérték, vagy éppen sültként került az éttermek asztalára.¹¹

A gazdasági törvények szigorú érvényesülésén túl természetesen szükség volt, van és lesz a lelkek hazafias nevelésére is. Ezt szolgálta annak idején az 1848-49-es honvéd-egylet, amely január 21-én Haczky Kálmán elnökletével ülésezett ismét. Ugyanis a testület jegyzőkönyvileg örült fölgyógyulásának – Hollóssy István javaslatára. Farkas Dávidné úrhölgy ismét följajánlott 20 koronát, így tiszteletbeli tag lett.¹²

Dr. Csák Károly a *Zalavármegyei Hírlap* 1900. február 5-i számában ekképp jajdult föl: „Ma még csak szolgálai vagyunk a külföldi fejlett iparnak. Nem akarunk koldusai is lenni.” (Folytatjuk)

ÖNKÉPZŐKÖR - FŐVÁROSI ÍRÓKKAL

Akkortájt szokás volt az önképzőköri összejövetelek megrendezése. Ebben jelentős szereplő volt Balassa Benő tanár úr – vele még sokszor találkozunk, emlékének megidézése tehát mindenképpen indokolt. A *Zalamegye* február 4-i címlapjának alján olvasható tárcája szerint „Balassa Benő jól kifundálta, hogy a január 27-i estélyen pesti emberek tartsanak egy-egy felolvasást”. Nos, Ábrányi Emil, Thury Zoltán és Márkus József lépett a közönség elé. Közülük a Thury írónemzedék őse volt a legsikeresebb, főképp tárcájával, amelyet Udvardy Ignác lapja szó szerint közölt. Róla pedig így írt: „30–35 évesnek látszik, rokonszenves külsejű, s legfőképpen nem akar többnek látszani, mint ami. Fővárosi lapok szerkesztője. Vagy tíz darab Apróságot olvasott föl. Megannyi komoly gondolat egy-egy képben.” Nos, az egyik Apróság következik alább.

Egyszer megbolondultak a városban az órák. Megezik ez az emberekkel is, akiket pedig az isten alkotott meg: mennyivel inkább történhetik hát az órával, aminek csak ember a mestere. És a szegény megkavarodott órák a helyett, hogy annak rendje és módja szerint elbongatták volna az időt, el kezdtek kiabálni.

- Hajnali négy! Fel, nyomorultak a vacokból, kezdődik a vásár!
- Kilenc óra! Gazdagok, forduljatok a fal felé!
- Tizenkettő! Hány embernek nincs mit ebédelni.
- Négy óra. Csupsz! Összeesett az állvány. Tizennyolc férfi és nyolc asszony elveztetett.

- Hat óra! Leányok, készüljete az utcára.

- Félnyolc! Kezdődik az orfeum!
- Éjfél. Fázom, nincs fám és szenem. Megfagyok.

A hatóság – igen helyesen – lebunkózta a bolond órákat és ezzel a maga részéről befejezte az ügyet.

A megváltó, az igazság, a szolgálat cziműiek is mély gondolkozásra vallanak – olvasták február 4-én vasárnap a zegiek. – Az ő szatirája nem éles kés – bunkós bot. A nép képviselő c. apróságában elindult a muszka alkotmányos, boldog nemzetet keresni. Megáll Magyarországon, s szóba elegyedik az első atyafival, aki éppen a képviselő választásról tántorog hazafelé. Csakugyan boldog ez a nemzet, gondolja. – Nos, kit választottatok? Nem tudom, azt feleli a magyar: nagyon részeg voltam. S a muszka szomorúan tért haza, nem folytatta tovább az útját. – Thury Zoltánt többször is zajosan megtapsolták – adta híru, az akkori tárcarovatban a tudósító. Ma pedig azt sóhajthatjuk: oh, boldog békeidők!“ ...

Minden szakmának megvolt akkor az önképző köre. Az iparos ifjak is gyakorta rendeztek elfoglaltságokat. Részint, hogy megmutassák magukat, másfelől némi bevétel reményében. A hamarosan visszaidézett híradás¹³ azért is fontos, mert képet kaphatunk nem csupán az eseményről, hanem arról is, hogy különböző szakmák tanulóiként kik gyártottak eladni valót a következő évtizedekben.

Igaz, létezett a sajátosan ősi szakma, amelyet a mai Járum utcában űztek és kizárólag a lányok, meg az őket ideig-óráig bérbe vevő urak a tomboló nyomor közepett a templomtól pár száz méterre.

Nos, a február 11-én megjelent tudósítás szerint a 3-i esemény az Arany Bárány nagytermében volt látható. Igen, látható, hiszen két élőképből állt az iparos ifjak mulatságának kezdete.

A szabó, varró és hímző ipart képviselte Ekler Mariska, Horváth Erzsike és Goldünger Mariska. A lakatos iparból Kovács József és Vörös Géza érkezett. A cipész tanulók közül Hollóssy György érkezett, csizmadia tanuló volt András István, kőműves Németh József, asztalos Teher László, szabó Horváth Gyula, kályhás Tóth József. Kocsigyártó Szabó Ferenc, festő Puck Lajos, a kovácsiparosnak tanult Szabó Károly.

A műsorban Kakas Ágoston állandó derűtségben tartotta a közönséget Desperátum című számával. Miszori Béla Tompa Mihály verset szavalt, Göndöcs Irénke hosszasan beszélt a bakfis korról és a kurizálókról Hosszú szoknya címmel, s a tapson kívül virágcsokrot is kapott. Tölli Istvántól Petőfi-verseket hallottak, Tölli Erzsike népdalai közül a Csokolni, csokolni című ragadtatta tapsra a közönséget, amely önfeledten nevetett a Bakos István megjelenítette ügyetlen ember csetlés-botlásán. A betanításban jeleskedő Bódy József önképzőköri elnök és a színpadi rendezésben páratlan Balaton Sándor méltán érdemelte ki a közönség elismerését, bár a lap szerint nagyobb létszámú is szépen elfért volna a teremben.

Főképpen azért, mert a következő híradásból megtudhatjuk¹⁴, amely a 18-i közgyűlés beharangozója, hogy a taglétszám 385, az üzletét időközben vagy bezárta, vagy a temetőbe költözött 21 iparostárs. Magán a közgyűlésen újra választották Kovács Lászlót elnöknek, az ügyész dr. Keresztury József volt, a későbbi (1915–1918) polgármester, a költő, műfordító, akadémikus irodalomtörténész Keresztury Dezső, Zalaegerszeg díszpolgárának édesapja. A számvizsgáló bizottságot alkotta Vörös Gyula, Baky Béla, Lusker János. Elöljárósági tag lett Heincz János, Bencze György, Berger Samu, Németh Ferenc, Domokos Ignác, Österreicher Samu, Hány Károly, Stefánecz József, id. Dömötör Sándor, Puer István, Puer József, Kaszás Kálmán, Pfeifer Henrich, Keszely Ferenc, Kes-

zly Gyula, Kummer Gyula, Szalczer Miksa, Leind Orbán, Fürst Simon, Papp Alajos, Szakály István, Varga György, Nagyfy József, Zsámbolt Kálmán. Póttaggá választották Jády Károlyt, Lakatos Istvánt, Schwartz Mórt és Pál Ferencet.

A frissen megválasztott vezetőség mindjárt határozatot is hozott a testületi zászló beszerzésére.

Fontos adalék, hogy éppen most¹⁵ tudta meg Zalaegerszeg újságolvasó közönsége, s mindazok, akiknek ezt a hírt tovább adták, hogy a városi képviselő testület még 1898. december 24-én hozott határozatot a villamosításról. Ezt követően 1899. június 19-én szerződést is kötött a Wolf A. Alajos és Társai céggel a villámvilágítás bevezetéséről 16 pontban felsorolt feltétellel. Az egyik úgy szól, hogy 1900 júniusára a magánosok már beszerzzenek 1000 izzólámpát évi 500 órai égési időtartammal. Szellemes volt a fejléc alatti, tehát első oldalas írás befejező mondata: „Sietnünk kell, mert a körmünkre ég a gyertya!”

Kissé leragadtunk az akkori századelő első hónapjainál, ám jó okkal. Megismerkedtünk az akkori mindennapok embereivel, hangulatával, bújával és örömeivel. Ezek közé tartozhatott, hogy májustól gyorsabban roboghatnak a vonatok Boba-Ukk és Ukk-Tapolcza között, hiszen a jelenlegi 30-ról 35 kilométeres óránkénti sebességre emelkedik a száguldás.¹⁶ A mai 200 lóerős kocsikban feszítő ficsuraknak méltóztassék emlékezni arra, hogy akkoriban még lóhalálában sem tudták volna folyamatosan megelőzni a vonatokat. Leginkább viszont a kocsik, szekerek, esetleg hintók gyorsasága volt a meghatározó érzés.

MEGBOKROSODOTT, DE PATÁRA UGROTT

Megvadult gróf Somsich Jánosné Ormándlakon tenyésztett honvédlova. Szemlére küldte be Zalaegerszegre. Ám a Korona szálló (a mai KISZÖV-székház - F. Gy.) előtt az embereket lekergette az aszfaltról, maga is elesett. De patára ugrott, visszaszáguldott a városházáig, onnan a Bárány-sarokig, egy kofát annak összes alkotmányával együtt fölburogatott, mire zablán fogták a horkantó- rúgó paripát.¹⁷

Közzétette az újság a virilisták listáját is. Ők voltak a város legnagyobb adófizetői, vagyis legmódosabbjai: Balaton József, özv. Nilisits Józsefné, Boschán Gyula, Büchler Jakab, dr. Czinder István, özv. Csesznák Sándorné, Dervarics Lajos, Dervarics Sándorné, Deutsch Ferenc, összesen 36-an. Köztük az izraelita hitközség (a képviselője Boschán Gyula), a szombathelyi püspökség (képviselője Balaton József plébános), a zalaegerszegi takarékpénztár (amelyet Mangin Károly képviselt), a Zalamegyei Központi Takarékpénztár (amelynek megbízottja Varga Vilmos), a Zalavármegyei Takarékpénztár (amely Botfy Lajos polgármestert bízta meg a képviseléssel).

Megismerkedhetünk a szükséges szokással is. Akkoriban sürgönyt adtak föl a vonattal elindulók, hogy majd fogat várja őket, ha a céljukhoz érnek. Csakhogy a sürgönyök nem mindig száguldottak sürgősen a távíró drótok mélyén, inkább csigaházra ülve vonszolódtak. Például ha a Zalaegerszeg és Csáktornya közötti vasútvonal bármelyik állomására ad föl valaki sürgönyt, előbb ér oda a vonattal és minden várja őt, de fogat nem. Másik példa: a sürgős üzenet előbb megjárja Zalaszentivánon át Nagykanizsát, majd vissza Zalaszentivánra érkezik, mármint a rendeltetési helyére! Ma pedig világhálós világban élünk, amikor a Föld bármelyik pontja Zalaegerszeg bármelyik, hálózatra kötött számítógépéről pillanatok alatt elérhető. A mai ifjú olvasó figyelmébe: fél évszázaddal ezelőtt is a Zala szerkesztőségének a Kossuth utcai, államosított Grósz-Fuchs-házba

betanyázott szerkesztőségének 250-es számú telefonjáról is úgy lehetett kapcsolatot teremteni, hogy először meg kellett tekerni a kis kart. Becsicsergett a fekete – mert csak ez a szín létezett – kagylóba a telefonközpont kezelője, akitől a gyors kapcsolásért esedezve és a számot bemondva kellett kérni az ellenállomást. A nagyon gyors összeköttetést állami sürgős jelzésű, előjegyzéses hívással lehetett létesíteni néha pár óra múlva – de mégsem másnap.

No de ott még nem tartunk, majd kissé később – egy kötetel arrébb.

Egyelőre arról szerzünk tudomást vasárnapi olvasnivalónkból¹⁹ – ha akkori tükék vagyunk, – hogy bár már 15 éve rendezett tanácsú város a nemrég nagyközség, ám a rendőrség egy lépést sem fejlődött. Ezt pedig nem akárki panaszolja föl. Maga Gaál Károly városi rendőrkapitány.¹⁹ Pedig végig kell járniok 57 utcát, 2 sétateret, 1 nyári fürdőhelyet, s a fő közlekedési útvonalon kívül is rájuk vár még 3 kilométernyi járnivaló. Megtalálható még néhány, felügyelésre váró hely: 2 téglagyár, 2 égető kemence és 5 vízimalom. Mindezekhez jön még a 10 ezer lakos, meg a vasút. Az egyenruhás-kardos állomány pedig 1 kapitány, 10 rendőr, 1 írnök, 1 díjnok, 1 rendőrbiztos, 1 marhalevel kezelő és egy állandóan kint lévő rendőr.

A kapitány úr szerint legalább még 7 rendőr kell, 1 beltsztviselő a bűnügyek kezelésére és 1 külszolgálatos rendőrbiztos. A biztos úr.

Meg is jelent a hirdetmény városi rendőri állásra²⁰. Ennek betöltője kap 480 korona évi illetményt, hozzá 60 koronát lakbérre, ruházatot ingyen, viszont köteles letölteni, és pedig kifogástalan magatartással 1 év próbaidőt – közölte az aláíró Németh Elek alpolgármester. Ugyanis a rendőrség akkor az önkormányzat alkalmazásában ügyelt a rendre.

KELEKÓTYA GYEREKJÁTÉKBÓL HAJLÉKTŰZ

Tüzet fogott Puer Károly pincéje a Henye-hegyen.²¹ A gyerekek kelekótya játéka bizonyult a lángok föllobbantójának. A bor ugyan megmenekült, ám a hajlék leégett. A kár 550 korona, s ez az érték azért érdekes, mert némi támpontot nyújt az akkori árakra.

Ma utca viseli a nevét a június 9-én hajnali 3 órakor elhunyt Botfy Lajos polgármesternek, akinek „a lázas munka megtörte idegzetét. Akik tegnap még kint láttuk, megdöbbenve vettünk tudomást ma elhunytáról. Polgármesterségének 5 éve alatt a tönk szélén álló város pénzügyeit rendbehozta, s a nevéhez fűződik az új városháza, a postapalota, az aszfaltjárda, a lovassági gyakorló tér és a villanyvilágítás harciosa volt” – írta az újság.²²

Mai főhajtásként idézzük föl az akkori tisztelgőkről írtakat: ... óriási közönség állta el a halottas ház körül a széles Kossuth Lajos utcát, s várakozott kint, nem férhetvén benn a halottas ház tágas udvarán. Koszorút tettek a ravatalra Zalavármegye tisztikara, a Kozáry-család, a Vörös kereszt egyesület zalaegerszegi fiókja, Péterék, Zalaegerszeg r.t. város közönsége, Hanthy Károly, a Zalavármegyei takarékpénztár, a zalaegerszegi izr. Hitközség, Karolin, a Nőegylet, dr. Czinder István, Málics József, s a bánatos szülők is, természetesen. Virrasszon emléke fölött a kegyelet! – fejeződik be a tudósítás.²³

Képviseltette magát Nagy-Kanizsa ugyancsak rend. tan. város is Vécsey Zsigmond polgármesterrel.

Az előrelátást igazolja, hogy az állami felsőkereskedelmi iskola igazgatója, Udvardy Ignác – igen, a lapszerkesztő-tulajdonos – pályázatot írt ki 20 öl bükk hasábfára, hogy legyen téli tüzelő.²⁴

A NYELVÚJÍTÓ HITTANOS KÖLYÖK

- No, fiam, ismered-e a hiszekegyet? – kérdi a hitoktató az iskolában.
- Igenis. Hiszek az istenben és a Jézus Krisztusban öt fiában mi urunkban – hangzik egy levegővel, aztán: – szálla alá bokrokra... és az öreg életet ámen.“
- Szamár vagy, fiam! Valaki el tudná-e mondani a tízparancsolatot? De tisztességesen ám!
- Első: én vagyok a te urad istened, hidegen isteneid ne legyenek előttem. Faragó képet ne csinálj. Kettő: istennek nevét fiába ne vedyed. Négy: atyádat és anyádat tiszteljed, hogy léhűttő lehess a földön. Hat: ne parasztkodjál. Hét: se házát, se szamarát, se ágy-nemű jószágát ne kívánjad...“

Egy hirdetésből tudható meg, hogy Schütz Sándornak divatáruháza (a nemrég még 1000 apró cikk, ma a nem túl magyaros Profi elnevezésű épület) és képfestő gyára is van. Tehát a Farkas rőfös megnyugodhatott: karnyújtásnyira a beszerzési hely. Ráadásul – adta hírül a hirdetés, – hogy fiókküzetét augusztus 1-jén megnagyobbítva és dúsan föl-szerelve a központi takarékpénztár épületébe (vagyis a Göcseji Múzeum templomra néző szárnyába) helyezi át.²⁵

Augusztusban aztán új polgármestere lett a városnak: az egykori árvaszéki jegyző, Várhidy Lajos, aki Czebe Károly árvaszéki pótülnökkel együtt pályázta meg a helyet.²⁶

A POROS KÁPOLNAKÉP

Pályamunkán kívül is érdekes ember lehetett a jelölt. Neki ne mondja meg senki, hogy milyen a város – gondolta. A saját szemével akart meggyőződni minden szögletéről a megyeszékhelynek. Be is tért a Kossuth utcai kápolnába. Elborzadva prüszkölhetett, amikor leporolta az 1790-ben templomalapító Pintér Mátyás arcképét. Amikor kéz-be vette, nem is látott semmit belőle az évszázados portól, amely az egész szentélyt is belepte. Ekkor tűnt elő a kép szövege is: P. ac G. D. Matheus Pintér Xenodochil Zala-Egerszeg Hien Bene factor obiit Anno 1790.

IPAROS-ZÁSZLÓ AVATÁS - REZGŐCSÁRDÁSSAL

Nem akármilyen ünnepsége volt a városi iparosságnak augusztus 20-án: megtörtént a korábban már elhatározott zászlóavatási ünnepség.²⁷

Már előző este 8 órakor fáklyás zenével tisztelte meg az ipartestület Skublics Jenőné önnagyságát, hogy méltóképpen lerója háláját, amiért oly kegyes volt, hogy elvállalta a zászlóanyaságot. A mutatós menet a Kossuth utca végétől indult el, s föl-váltva fújta a tűzoltó zenekar és húzta a cigánybanda egészen a Körmendi utcáig (talán a mostani olai körforgalomig). Itt Kovács László köszöntötte a hölgyet, amelyet az hálásan megköszönt.

Másnap hajnalban megint volt dolga a tűzoltó rezesbandának: a főbb utcákat végig-járva ébresztette a várost. „Nyolc órakor kocsik robogtak mindenfelé, amelyeken a tánc-rendezőkül felkért fiatalság a koszorúslányokért ment, akik a megyeháza dísztermében gyűltek egybe, s ott fogadták Skublics Jenőné zászlóanyát, aki dr. Jankovich László gróf főispán kíséretében jött a gyülekezési helyre.

Pont 9 órakor nyitotta meg a díszközgyűlést Kovács László ipartestületi elnök, majd Papp Alajos előljárósági tag fölolvasta az ipartestület 14 éves történetét.“ – olvasható a tudósításban.

Az ezt követő misén zenei műsor következett: Bazár Gyula, ifj. Czukelter Lajos, Kaumfann Mátyás, Strausz Lajosné, Schnürmacher Zsigmond szereplésével – még a Bánk bánból is elhangzott részlet. Közben a honvédség díszegységének sortűzeit mozsárágyúk lövései kísérték a templom előtt.

Ezt követően délután fél kettőkor a Koronában ünnepeltek az urak és hölgyek. A közönséget kielégítet ételsor ekképpen került az asztalra, amely mellett pohárköszöntők hosszú sora hangzott el, hiszen mindenki mindenkire emelte poharát. Jöjjön tehát az ételsor: Szárnyas leves, tokhal tartár mártással, bélszín szegélyezve, tiroli rétes, túrós csusza, szárnyas és borjú sült salátával.

A kiváló hangulatú ebédet a közönség csak akkor kezdte abbahagyni, amikor a tűzoltó zenekar elvonult az ablak alatt, hogy a koszorús lányokat a Baross ligeti népünnepélyre kísérje. Ez nem volt könnyű mutatvány, mert a hatalmas tömeg ellepte az egész Kossuth utcát. Meg is bánta, aki később érkezett, mert kénytelen volt visszafordulni. Egyetlen szabad asztalnál egyetlen üres szék sem maradt. Két cigánybanda is húzta, aztán megérkezett a rezesbanda is. Táncra is perdültek mihamar, de csak csárdást jártak, annak is a rezgősebb fajtáját, mert mozdulni is alig lehetett, a keringőzés, a polka, pláne a lovacska csak vágyalom maradt.

A táncolni nem akarókat, vagy a pihenőket este fél kilenckor az iparosok várták a színpadon: bemutatták élőképben a mesterségüket. Tölly Erzse és Németh Sándor ketőt énekelt, Göndöcs Irén és Mizsory Béla tréfás pörlekedése is közönségtetszést aratott.

„Okos gondolat volt a vendéglőstől, hogy mindenkivel azonnal fizettetett, mert egyébként órák szám kellett volna várni a fizetőpincérre. Becsületére válik különben, hogy oly óriási közönséget képes volt ellátni – természetes – lassú kiszolgálással, amin épen nem lehet csudálkozni.” – hangzott a tudósítás zárása.

Minthogy akkoriban sem lehetett pénz nélkül megélni, az iparosok rendezvénye is erre lett kihegyezve. Igaz, a lelkesült tudósítás nem erről szólt, ám egy számadás²⁸ annál inkább. Éspedig név szerint felsorolva azokat, akik „A zalaegerszegi ipartestület zászló avatási ünnepe alkalmával tartott népünnepélyen felülfizetni szivesek valának: Skublics Jenő, Hándler Istvánné 10-10 kor.” és így tovább, száznál is többen. A végeredmény pedig a kiadások (zászló, zászlószeg stb.) levonása után tisztán 1971 koronát mutatott a könyvelésben.

EGERSZEGI MESTEREK DICSÓSÉGE PÁRIZSBAN

Talán először hallottak Nyugat-Európában arról, hogy létezik a nagy Osztrák-Magyar Monarchiában egy Zala-Egerszeg nevű magyar, közelebbről pedig zalai város, amelyben, lám, arany kezű és ezüst érmes mesterek dolgoznak. Hiszen Faragó Béla éppen ezüstöt kapott a párizsi világkiállításon erdészeti- és faipari osztályban, borokkal és egyéb italokkal pedig Stern Farkas hozta el az ezüstöt, amellyel Keszely Ferenc bútorait is kitüntették. Fischer Miksa kereskedő pedig büszkén mutatta itthon, a Jánka tövében a párizsi Grand Prix, azaz Nagydíj elismerést a szőnyegek és bútordíszítő munkák műfajában!²⁹

Akkoriban esküdteknek hívták a mai népi ülnököket, de éppúgy megválasztással kerültek a bírósági tárgyalótermekbe. Csak éppen nem másodmagukkal, hanem egyszerre tizenketten. Városunkból Boschán Gyula ügyvéd, Skublics Jenő földbirtokos, Németh Ignác földbirtokos, dr. Rosenthal Jenő orvos, Nemes Gyula telekkönyv-vezető, dr.

Baumgartner József nyugalmazott törvényszéki bíró, dr. Kele Antal ügyvéd, Fangler Mihály kereskedő (figyeljünk: újabb Fangler a közéletben!) Matusek Richárd kereskedelmi iskolai tanár, a besenyei Skublics Károly földbirtokos és Fischer László kereskedő kapott bizalmat a részvételre a büntetőpörökben.³⁰

ÖT ÁRVA SIRATTA

Megkönnyeztető híradást is kínált a vasárnapi reggeli mellé a *Zalamegye*. Arról szól a tudósítás, hogy az ebergényi Márton József már korábban elveszítette a feleségét, s így egyetlen kenyérkeresője volt 5 gyermekének. Napszámos volt egy andráshidai uradalomban. Szeptember 10-ig aratógazdának fogadta meg az uraság. Márton gazda lajtorján akart följutni a padlásra, de lecsúszott és nyomban meg is halt. Öt árva sírt utána.³¹

Ilyentájt egyre több gazda vizsgálgatta a szőléjét, szedegette le a leveleket a fürtök elől, hogy több napfény cukrosítsa a szemeket. Szedni még nem lehetett. Akkoriban szigorú törvényt hozott Hajik István, aki a Jánkán volt hegybíró. A Városháza kis tanácstermében szeptember 23-án megtartott hegybirtokossági választmány-ülésen döntöttek arról, hogy a szüret napja október 8. Hajik úr egyébként az ügyvédi kamara elnöke is volt, s betöltötte a megyei virilista választmány elnöki tisztét is.³²

A GYANÚS CIPŐNYOM

Szent-Ivánon özvegy Bekes Magdolna észlelte 24-én, hogy elveszett 43 koronára való értéke. Két nap múlva Csácson, úgy ebéd után 1-2 óra tájban valaki feszítővassal behatolt Balázs Ferenc házába és 22 korona 58 fillérenyi holmit vitt magával. Másnap Bozsokon Pisch Ferencné vette észre, hogy 100 koronájának veszett nyoma. Igaz, nem a pénz, csupán a cipők nyoma vezetett Bozsokról a Csácsi (a mai Berzsenyi) utcáig. A csendőrök örömmel látták, hogy itt könnyű dolguk lesz, mert a bal cipő nyoma ismerős volt. El is fogták Horváth János Gyula betörőt, aki beismerte valamennyi lopását. Annál inkább is, mert a holmi egy részét meg is lelték nála.

Tájékoztatásul: a piacon akkor a búza 13-14 koronába került, az árpát 11-12-ért lehetett venni, a krumpliért 4, a tengeriért 14, a zabért 10 koronát kértek. Az I. osztályú sima szőlővessző 1000 darabját 8 koronáért kínálták, a gyökeres oltvány 200-ba jött, a sima zöld oltványért 100-at kellett fizetni.³³

Valószínűleg nem csak zalai, de országosan is sajtótörténeti esemény volt, hogy 1900. október 4-én megjelent a *Magyar Paizs* című hetilap első száma, amely minden csütörtök estére ígérte magát. A lapkiadási-szerkesztési hajlandóságról így ír a *Zalamegye* nemrég még munkatársa, az új lap mindenese, Borbély György főgimnáziumi tanár az életrajzában: „Tordán nyolc évig szerkesztettem az *Aranyosvidék* hetilapot, Zalaegerszegen alapítottam és 17 éven át szerkesztettem a *Magyar Paizs* hetilapot a magyar ipar védelmének lobogója alatt.”³⁴

A kibontott lobogó a lap első számában *Tájékoztató* cím alatt csapkodott-lengett a magyar közélet akkori megújuló szabadelvű szelében. Rajta a cél, s a hozzá vezető út megrajzolása 11 pontban. Mi akart lenni *Magyar Paizs*?

Mindenek előtt „A Zalaegerszegen megalakult Magyar iparvédő egyesületnek szószólója, az egyesület tagjainak mintegy heti levelezője... Épen így, az iparvédő-egyesület szellemében Zalaegerszegen megalakult központi fogyasztó és értékesítő szövetkezetet is pártolja...”, de „szóba áll a Magyar Paizs a földművelővel, az iparossal és a kereske-

dővel azért is, mert ennek a háromnak együttesen kell haladnia, s szóba elegyedik főképen a kétkezi munka emberével, mert ezek tartják vállukon és kérges tenyerükön az országot.” Mindezek után természetes célként sorolja föl a nevelésügy és a kristálytisztaság magyar beszéd fölkarolását. Ezen túl „Egyesek érzékenységét megkíméli, de tétovázás nélkül beleszól a közéletbe,” de leszögezi: „vagyis nem politikai lap”.

Lenyűgöző azok hosszú sora, akik a lapindítás szervezésekor föltétlen segítségüket ígérték meg: Jászay Mari Budapestről, Gyarmathy Zsigáné Bánfi-Hunyadról, Harmath Lujza Maros-Vásárhelyről, Kuzskóné Tokaji Irma, Balogh Károly tanár, Kuzskó István, Jékey Aladár író, Szádeczky Lajos egyetemi tanár Kolozsvárról, Szabolcska Mihály Temesvárról, Török Ernő Muraszombatból, Kováts Gyula körjegyző Légrádról, Buday József főgimnáziumi tanár Miskolcra, és többen Zalaegerszegről is: Andaházy Irén, Németh Elekné, Kun Vilmos pap-tanár, dr. Kele Antal ügyvéd, Kereskedő László, Mihálovics Béla tanár és még sokan mások. Megemlítésre érdemes Borbély tanár úr megjegyzése, amely szerint „A szerkesztőnek a felkértek közül igen kevés a személyes ismerőse.” És a végső sor: „... a Magyar Paizs nem szépelegni, hanem használni akar”.

Nos a szándék beteljesülésének nyomon követésére a következőkben bőséges lehetőségünk nyílik.

Már az első számban olyan újítással találkozhatni, amelynek nyomán megrajzolhatjuk ma az akkori Zalaegerszeg szinte teljes iparos- és kereskedelmi térképét nevekké, címekké és szakmák szerint is. A lap ugyanis nem csak a legnagyobb hazai iparcégekkel ismerteti meg az olvasót, hanem fölkeri a helybélieket a jelentkezésre. Íme az első szám „fölhozatala”: Schütz Sándor képfestő gyára, Körmendi u., Faragó Béla magpergető gyára, Körmendi u., Keszli Ferenc asztalos bútorraktára, Ujváros-utcza, Péterfy Sándor bútorasztalos, Kereszt-utcza, Kovács István cipész, Körmendi-utcza, Kovács József cipész, Körmendi-utcza, Kasznár Márton cipész Körmendi-utcza, Breishach Sámuel könyvnyomdája Iskola u., Vágó János könyvnyomdája Megyeház-tér, Unger Antal könyvnyomdája Megyeház-tér, Téglagyár, Andrászhai u, Csácsi sajtókészítő a papi uradalomban, Csács, Heincz János kalapos, Zala-utcza, Kemenczegyárak Ujváros-utcza, Horváth József gépész kerékpár javító raktára, Körmendi-utcza, Neubrunn Gábor könyvkötészete, Körmendi-utcza, Ekler Sándor beton- és cementlap gyáros Pap-utcza. Már is megismerkedtünk 18 iparossal az akkori 416-ból. Együttel ők azok, akik a kereskedőkkel együtt mindenfajta jótékonyági gyűjtés célpontjai, az adakozások fölkerítjei amellet, hogy a város állandó adófizetői.

Még egy mondat az érdekességek sorából. A *Zalamegye* hetilap hosszú ékezetek nélküli betűkkel jelenik meg. Idézeteink is ezért voltak betűhívek. A *Magyar Paizs* már az első számban is csak hosszú í, út, út használ és nem Zala-Egerszeget ír, hanem Zalaegerszeget – bölcs előrelátással. Mondhatnók, persze, úgy is, hogy Udvardy igazgató úr az ősi göcseji – vélhetően az ősmagyar – kiejtést mentette át az újság lapjaira, Borbély tanár úr pedig a helyesírásnak adott otthont az újságjában. Ehhez választotta meg a nyomda betűit is. Amelyet akkoriban petróleum lámpa, vagy éppen gyertya fényénél egyenként raktak – szedtek – a vinkelbe, amit később szedővasra magyarítottak.

KEMENCÉS BORDATÖRÉS

Hogy mik meg nem történnek nálunk!

Sápítozhattak azok, akik olvasták az újságban a furcsa esetet.

Bozsokon közös szobában lakott özvegy Igricz Bódiné és ennek fia, István Kovács

Józsefnéval. Mindketten kukoricát akartak szárogatni a befűtött kemencében. Csakhogy az özvegy és kedves fia úgy vélte, hogy túl nagy a népsűrűség, tehát sürgősen intézkedett. Alaposan elverte – a kemencétől is –, azután kilökte az ajtón Kovácsnét. Bortörés lett a vége, valamint rendőri följelentés.³⁵

Időközben új nevek kerültek föl az egy hasábot fokozatosan elfoglaló névsorba a városi polgártérképről: Juhász József könyvkötészete, Csácsi út, Kaszás József bográn mester, Alsó utca, Bauer szappangyár, Körmendi út, Baly Béla gép- és épületlakatos, Könyök u. 2., Bácsai János Kocsigyártó, Körmendi u., Preszler József rézműves, Körmendi u. Városi téglagyár a kiserdőnél, Bilisics Józsefné téglagyára, Andrászhidai u, Szövetkezeti szikvízgyárak, Kossuth u., Balog Mór üveges mester, Alsó u 11., Mentés György szabómester Fürdő u., Jády Károly szabó mester Újváros-utca, Vörös Gyula kovácsműhelye Fürdő u., Hank Ferenc virágüzlete Fő tér.³⁶

Talán a mai iparosságnak is példa lehet, hogy 1900. november 17-én és másnap az iparos ifjúság önképző egylete az Arany Bárány dísztermében bemutatta Lukács Sándor *A vöröshajú* című eredeti népszínművét.³⁷ Székely Tövis tudósítása szerint. Ebből megtudhatjuk, hogy a főrendezést – ahogyan a megelőző évben is – Balaton Sándor egyleti titkár vállalta el, s ez már előre is biztosítéka volt a sikeres előadásnak. Sőt, még a Veréb Jankó nevű árva fiú szerepét is magára vállalta, állandó derűtségre készítette a közönséget. A címben szereplő vörös hajú Szilaj Katát Varga Mariska személyesítette meg. Játéka kedves, éneke kellemes volt. Nagy sikert aratott Lakics Mariska, aki fiatal kora ellenére is el tudta hitetni, hogy ő a nagymama, Sajgóné. Szakony Anna, Pausa Szidike, Goldfinger Mariska és Aranyos Mariska, Janzsó Esztike, Bita Mariska, Juhász Lujza, Hollósy Mariska, s a két német fivér: Sándor és József is tapsra ragadtatták a közönséget éppúgy mint a Janzsó-család következő tagja, Sándor. Kovács János, Simonfy Lajos, Bita Gyula, Baksa József, Fisch László és Kemenczey Lajos is színpadra lépett.

Vajon miért Tövis volt a tudósítás szerzőjének a neve? Azért, mert aprócskát bökött: „Ugyancsak nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, amire most egy éve tartott estély alkalmával is felhívtuk a figyelmet, hogy az iparosok is támogassák pályatársaikat, a leendő iparosokat. Hisz alig lehetett egy-két iparost úgy szombat, mint vasárnap este ott látni. Pedig ma, midőn jelszó a hazai ipar támogatása, nagyon is szükség van az egyetértésre.” – jegyezte meg keserűen Székely Tövis, aki talán Borbély György lehetett. Azt is megtudhatta a széles olvasóközönség, hogy a színelőadást követő táncmulatságot különösen élvezetessé tették a magyar ruhában csárdásozók.

A PONYVAMETSZŐ KÓSA - LÁNY ÉS DISZNÓLOPÓ ALAKOK

Felner Zsigmond szabó mester a vásáron el nem adott kabátokat a kocsisaroglyában lekötötte ponyvával, s jött haza Zalaegerszegre. Ám Pózván a botfai Kósa Márta kivágta a ponyvát, s elcsent 2 kabátot. Csakhogy rajtavesztett, mert rajtacsípték.³⁸

Az év végén sem nyugodtak az egerszegi tolvajok. A Miszory-féle ház padlásáról a Kossuth Lajos utcában szalonnát loptak el töpörtyűvel és füstölt hússal együtt. A Vörösmarty-utcában pedig december 27-én éjjel el akarta hajtani a disznót két alak, de a gazda észrevette és megugrasztotta őket.³⁹

Különös mesterséget űzött Bozzai Károlyné Kajtár Eszter kuruzsló: angyalcsinálónak csapott föl. Bozsokon Fábíán Herminának, a vendéglős lányának a második gyermekét is eltette. Erre az ügyézség is fölfigyelt. Kiderült, hogy az angyalcsinálónak ez a kilencedik magzatelhajtása volt.

Ha már két nagy magyarról elnevezett utcáról van szó, említsük meg, hogy már akkoriban is azon töprengtek, mikor lett a Fehérképi ut-cából Kossuth. Két ötlettel ismerkedhettek meg az akkori újságolvasók. Az egyik szerint a haza zalai bölcse, Deák Ferenc fő műve, a kiegyezés tette lehetővé, hogy az akkori kápolnában lévő Pietá nyomán Fehérképiút Kossuth utca lehetett. A másik úgy szövegelt, hogy 1894. március 20., vagyis Kossuth halála után.

„A nagy költő születésének 100 éves évfordulója alkalmával siettek leróni a kegyelet adóját az intézetek, s közös ünnepélyen a hivatalok, magán polgárok.

A főgymnasiumban 1-én délelőtt 11 órakor a tanulók nem rég alakult szavaló köre áldozott egy órán át Vörösmarty emlékének. Blaské Lajos VII. o. tanuló tartotta az elnöki megnyitó és záró beszédet. Alkalmi költeményeket szavalt Andalics Lajos, Hofman Artur, Klein Géza, Forgács Ferenc, Klein Zsiga, Csizmazia György, Reich Antal és Czukelter József. A költő életrajzát Egyedi Barna állította össze és olvasta fel.

A felső kereskedelmi iskola Kisfaludy önképző köre Kiss Lajos tanár vezetésével rendezte az ünnepélyt.“ – olvashatjuk a tudósításban.⁴² Holczer Ferenc, Deutsch Salamon, Pfeiffer Károly, Schwartz Jenő, Isztl Zsigmond sorakozott a szereplők között.

A színházban Thalia papjai is áldoztak a nagy nap emlékének Hymfi dalainak színre hozásával az előjáték után. Balaton Sándor rendező, Zoltán Gyula színigazgató mondott verseket.

Vasárnap délelőtt a társaskör megemlékezésére gyülekeztek az érdeklődők.

Az év utolsó jelentősebb társasági eseménye volt a zalaegerszegi kereskedelmi kör közgyűlése december 26-án.⁴³ A híradásból kiderül, hogy 128 bejegyzett tagot képviselt a közgyűlés a megelőző évi 147-tel szemben, ám ez is a szokásos taglétszám – 120–150 – ingadozás szerint alakult. Érdekesség a beszámolóból: 90 tag 3000 kötetet olvasott a kör könyvtárból. A tisztújítás is a közgyűlés főladatai közé tartozott. A leadott szavazatok alapján lett elnök dr. Graner Adolf, alelnök Deutsch Ferenc. A titkár Balassa Benő tanár, az ügyész dr. Jámbor Márton, a háznagy dr. Rosenthal Jenő, a másodháznagy dr. Csák Károly, a könyvtárnok Magyar Hermán, a pénztárnok Heinrich Lipót és a két jegyző: Modschein Samu és Berger József. A választmány tagja lett Büchler Jakab, Fángler Mihály, Fischer Lipót, dr. Fürst Béla, Graner Géza, Gresz Károly, Grünwald Lajos, dr. Halász Miksa, dr. Hajós Ignác, dr. Kayser Emil, Kaufmann Adolf, Rosenberg Zsigmond, Schütz Sándor, Schvarcz Mór, Várhidy Lajos, Weinberger Jakab. A számvizsgáló bizottságba Goldner Ödönt, Pataki Gusztávot és Stern Pált választotta meg a közgyűlés.

Talán túl részletesen idéztük már eddig is az egyes gyűléseken részt vettek, a különböző bizottságokba beválasztottak nevét. Az volt a cél, hogy megismertessük a mai olvasóval azokat, akik akkoron a várost vezették, döntéseikkel, befizetéseikkel ezrek sorsát befolyásolták.

Az új évszázad első évének utolsó eseményei közé tartozik, hogy az olasz származású Morandini Tamást honosították: magyar állampolgár lett.⁴⁰ Csak emlékeztetőül: az újra Kazinczy tér 1. számú, kétemeletes, barokkos-eklektikus sarokházat is 1898-ban a korábbi emeletes épület alapjainak meghagyásával Morandini Tamás és Román tervei alapján hozták tető alá a kőműves, ács mesterek.⁴¹

Utolsó ülését tartotta meg december 30-án az iskolaszék. Az elemi iskola államosítása, a polgári iskola megszűnése után a zalaegerszegi iskolaszék hatásköre alá tartozott a polgári leányiskola és az óvoda. De a vallás és közoktatási miniszter államosította 1900-ban a polgári leányiskolát a város kérelmére, a kisdudóvíz észére pedig a város decemberben felügyelő bizottságot hozott létre, az iskolaszék ezért megszűnt főladat híján.

A városháza kistermében jött össze utolsó alkalommal a testület dr. Ruzsicska Kálmán királyi tanácsos vármegyei tanfelügyelő elnökletével. Szavait annak hangoztatásával kezdte, hogy az ország legrégebb iskolaszékei közé tartozott az éppen megszűnőben lévő zalaegerszegi. Talán ezért, de „mindenkori ügybuzgalmáért” is kapott a Hajik István elnökletével működött iskolaszék miniszteri rendeletben foglalt elismerést.⁴²

Úgy tűnik, 1900. december 30-a az elismerések napja volt. Az ipar-testület ekkor hajtott végre november 23-án meghozott határozatát. Lefestette az érdemdús Kovács László arcképét. Ennek leleplezési ünnepsége zajlott le az év utolsó előtt napján délután 3 órakor az ipartestület helységében Klosovszky Ernő jegyző lelkes megnyitójával⁴³ a mai Mártírok útján, abban az épületben, amelynek helyén annak homlokzatát beépítve 2002 végén 28 lakásos társasház épült, az alján üzletekkel.

Hanem a kereskedők és az ifjak között nem lehetett olyan felhőtlen a boldogság. Ugyanis békéltető bizottság létrehozását szorgalmazták. Ahogyan az újság is írta⁴⁴ „a legszebben ápolható a főnökök és a segédek között a békesség és a barátság ... az üzlet jól fölfogott érdekében.”

Folytatjuk.

Forrásjegyzék

¹ Zalamegye (a továbbiakban: Zm.), 1887. 07. 03. 1. o.

² Zalavármegyei Évkönyv a Millenniumra. Szerk.: Halis István, Hoffmann Mór. Ké-szült ifj. Wajtits József könyvnyomdájában, Nagykanizsán, 1896.

³ Zm. 1900. 01. 07. 1. o.

⁴ Zm. 1900. 01. 07. 3. o.

⁵ Beszélgetés Fangler Imrével 2001. 05. 19-én, szombaton a lakásán, Zalaegerszeg, Kazinczy tér 6.

⁶ Zm. 1900. 01. 13. 3. o.

⁷ Zm. 1900. 01. 13. 5. o.

⁸ Zm. 1900. 01. 07. 3. o.

⁹ Zm. 1900. 01. 07. Melléklet

¹⁰ Zm. 1900. 01. 28. 2-3. o.

¹¹ Zm. 1900. 01. 13. 4. o.

¹² Zm. 1900. 02. 04. 3. o.

¹³ Zm. 1900. 02. 11. 3. o.

¹⁴ Zm. 1900. 02. 11. 4. o.

¹⁵ Zm. 1900. 03. 04. 1.o.

¹⁶ Zm. 1900. 03. 11. 4. o.

¹⁷ Zm. 1900. 03. 25. 4. o.

¹⁸ Zm. 1900. 04. 15. 4. o.

¹⁹ Zm. 1900. 04. 29. 4. o.

²⁰ Zm. 1900. 04. 29. 4. o.

²¹ Zm. 1900. 05. 13. 7. o.

²² Zm. 1900. 06. 10. 4. o.

²³ Zm. 1900. 06. 17. 3. o.

²⁴ Zm. 1900. 07. 15. 7. o.

²⁵ Zm. 1900. 07. 15. 7. o.

²⁶ Zm. 1900. 08. 19. 4. o.

²⁷ Zm. 1900. 08. 26. 2. o.

²⁸ Zm. 1900. 08. 26. 4. o.

²⁹ Zm. 1900. 08. 26. 3. o.

³⁰ Zm. 1900. 08. 26. 3. o.

³¹ Zm. 1900. 09. 16. 4. o.

³² Zm. 1900. 09. 30. 3. o.

³³ Zm. 1900. 10. 07. 4. o.

³⁴ Erdély Bajnoka – a Csány-kultusz apostola Borbély György Szerk. Borbás György. 2000. Zalaegerszeg, 27. o.

³⁵ Zm.1900. 11.11.4.o.

³⁶ Magyar Paizs (a továbbiakban: MP.) 1900. 10. 11. 8. o., 10. 18. 8. o., 10. 25. 8. o.

³⁷ Zm. 1900. 11. 25. 3. o.

Ferencz Győző tanulmánya

³⁸ Zm. 1900. 11. 25. 4. o.

³⁹ Zm. 1900. 12. 30. 5. o.

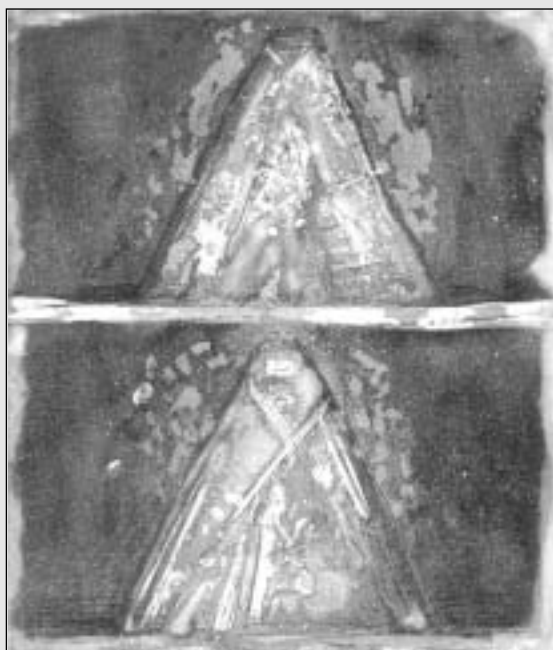
⁴⁰ MP. 1900. 12. 20. 4. o.

⁴¹ Németh József (szöveg) – Mészáros T. László (fényképek): Egerszegi örökség, 2001. Zalaegerszeg, 14. o.

⁴² Zm. 1901. 01. 06. 3. o.

⁴³ Zm. 1901. 01. 06. 2. o.

⁴⁴ Zm. 1901. 01. 06. 2. o.

Péter László (Magyarország): Világsátrak (2002. – Lendva)

BÖLCSEN TESZI

KÖSZÖNJÜK OLVASÓINKNAK,
hogy tavaly jövedelemadójuk
egy százalékaival segítették a könyvtári
szolgáltatásokat.

Kérjük,
2004-ben is rendelkezzenek a mi javunkra,
a saját hasznukra.

Könyvtárpártoló Alapítvány
Adószám: 19269665-1-20